

OSMANİYE ÖRNEĞİNDEN HAREKETLE BATI TÜRKLERİ (AZERBAJYAN-TÜRKİYE) DESTAN VE HİKÂYELERİNDE ANT(YEMİN) LAR

Oaths in the Epics and Stories of Western Turks (Azerbaijan-Türkiye) in Relation to Osmaniye Sample

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN*

ÖZ

Günlük hayatımızda bilerek veya bilmeyerek sık sık kullandığımız sözler vardır: “Allah hakkı için”, “çoğumun ölüsünü öpeyim”, “vallaha billaha”, “şart olsun”, “üçten dokuza”, vb. gibi. Türkçemizde belki de farkına varmadan kullandığımız bu sözlere, Türk dünyasında “ant” kelimesinin yanında, zaman zaman “yemin”, “kasam”, “sükend” gibi Arapça ve Farsça kelimelerin bozulmuş şekillerini de ad olarak vermekteyiz.

Ant örnekleri sadece günlük hayatımızda değil yazılı metinlerimizde de karşımıza çıkmaktadır: Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri ve masalarda da bu türün örnekleriyle karşılaşmaktayız.

a) Bir yeri kertmek suretiyle (Dede Korkut Hikâyeleri)

b) Vallah, billah şeklinde (Dede Korkut Hikâyeleri)

c) Kılıç altı etmek (Dede Korkut Hikâyeleri, Bamsı Beyrek, vb.)

d) Araya kılıç koyma (Dede Korkut Hikâyeleri, Manas Destanı, Şah İsmail Hikâyesi, Kirmanşah Hikâyesi ve masal metinlerinde)

Makalemizde yukarıdaki ant şekilleri örnekleriyle birlikte anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Ant, destan, halk hikâyesi, masal

ABSTRACT

There are some expressions, such as “for the sake of God”, “on my child”, “I swear that ...”, “I vow that...”, “from three to nine”, etc., which we frequently use in our daily lives either intentionally or unintentionally. Besides using these expressions unconsciously, we sometimes use modified forms of Arabic and Persian originated words like “yemin”, “kasam”, “sükend” as well as the word “ant” in the Turkish world. We encounter the samples of swear not only in our daily lives but also in our written documents: We face with the samples of this type in Dede Korkut Stories, folk stories and tales.

a) By means of notch (Dede Korkut Stories)

b) In the form of swearing (Dede Korkut Stories)

c) Under sword (Dede Korkut Stories, Bamsı Beyrek, etc.)

d) Placing a sword in between (Dede Korkut Stories, Epic of Manas, Story of Şah İsmail, Story of Kirmanşah, and texts of tales)

In this paper, the types of swear written above have been expounded through examples.

Key Words

Oath, epic, folk story, tale

Türk halk edebiyatının önemli dallarından birisi de antlardır. Bu tür, kılıplaşmış olması, nesilden nesile aktarılması ve anonim olma gibi özellikleriyle bilinir.

Antlar, sözlü kaynaklardan bağımsız olduğu gibi zaman zaman diğer halk edebiyatı ürünlerinin içerisinde de tespit

edilebilmektedir. Bunun en güzel örneği destan (Dede Korkut, Manas, Köroğlu), halk hikâyesi (Şah İsmail, Kirmanşah) ve masal (Gülmez Padişahı, Dünya Güzeli, Şah İsmail, Sırma Saç, Tasa Kuşu, Bey Böyreğ, Acemoğlu, vb.) metinlerinde görülmektedir.

Hemen hemen Türk dünyasının

* Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Öğretim Üyesi, abalptekin@yahoo.com

tamamında “ant” olarak bilinen kelime zaman zaman da Arapça ve Farsçanın bozulmuş şekilleri “kasam”, “sûkend” kavramlarıyla karşılanmaktadır.

Örnek olması açısından Kar ıla tırmalı Türk Lehçeleri Sözlü ü’ndeki konu ile ilgili kısmı aşağıya ahyoruz.

And: Azerbaycan

Ant: Ba kurtistan, Tataristan, Özbekistan

Ant, Sert: Kazakistan

Ant, Kasam, ert: Kırgızistan

Ant, Aht, Kasam: Türkmenistan

Ant, Kasam: Uygur (Do u Türkistan) (1991: 22-23).

Pekiye, ant nedir? Bu hususta hemen hemen bütün sözlüklerde ortak bir tanım vardır. Türk Dil Kurumunun sözlüğündeki tanım şu şekildedir:

“Ant: 1. Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir ki iyi, bir eyi tanık göstererek bir olayı do rulama, yemin. 2. Kendi kendine söz verme.

Ant içmek (veya etmek): Bir eyi yapmaya veya yapmamaya ant ile söz vermek, yemin etmek.” (Türkçe Sözlük I 1998: 115).

Türk kültür tarihinde ilk ant içme töreni M. Ö. I. yüzyılda, Hun hakamı Huhanye ile Çin elçileri Çan ve Mın arasında yapılmıştır. Tarihî bir önemi olduğu için ilgili andı aşağıya ahyoruz:

“Han ve Hunlar bir sülâle te kil ederler: Nesiller boyunca birbirini aldatmaz, birbirine saldırmaz, hırsızlık vukuunda birbirine bildirirler. Hırsızları cezalandırırlar, zararları öderler, iki taraftan birine dü man saldırırsa askerleriyle yardım ederler. Bu andı kim bozar sa Tanrı’nın cezasına çarpılsın, nesiller boyunca bu andın cezası altında inlesin.” (İnan 1991: 317-318).

Altıncı yüzyılda Avarlar ile Bizanslılar; sekizinci yüzyılda da Uygurlarla Çinliler arasında çeşitli zamanlarda

ant içme merasiminin yapıldığını değişik kaynaklardan öğreniyoruz (İnan 1991: 317-318). Yine on birinci yüzyılda Ka garlı Mahmut tarafından yazılan Dîvânü Lûgat’it Türk adlı eserde de “temür (demir)” kelimesi açıklanırken “Gök girsin kızıl çıksın.” şeklindeki ant formülünden bahsedilmektedir (Atalay 1985: 362). Ayrıca “kertü” (Atalay 1985: 416) ve and (Atalay 1985: 41) kelimeleri açıklanırken de anttan söz edildiğini biliyoruz. On dördüncü yüzyılda yaşayan Ebu Hayyan’a göre Türkler ant içerken “Ant içtim Sencer ba ı için.”, “Ant içtim Sencer gözü için.”, “Ant içtim Sencer canı için.” gibi ifadeleri kullanmışlardır (İnan 1991: 317).

On yedinci yüzyılın ünlü seyyahı Evliya Çelebi de Seyahatname adlı eserinde değişik folklor ürünlerinin arasında zaman zaman ant örneklerini de eklemiştir. Bir örneği aşağıya ahyoruz:

“Pa a efendimiz dahi Erzurum’a girip, yanında ancak Seyyid Ahmet Pa a kaldı. Bir gece yabancıların olmadı ı zamanda ziyafet yoluyla birçok güngörmü a aları getirip tuz ekme hakkş na yemin ettirerek dedi ki.” (Danışman 1970: 67).

Antlar, anonim halk edebiyatının ilk örneklerinden olup her toplumun tarihî, inancı, gelenek ve görenekleriyle yakın bir münasebet içindedir. Nitekim başlangıç itibarıyla gök ve yere değer veren insanlar antlarını da daha çok bu ve bununla ilgili kavramlara yöneltmişlerdir: Ay hakkı, gün hakkı, toprak hakkı, yer hakkı, gök hakkı, ık hakkı, su hakkı, vb.

İnsanların, göçebelikten kurtulup, yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte antlarda biraz daha yiyecek ve içecekler ön plana alınmaya başlanmıştır: Tuz hakkı, bereket hakkı, tuz-ekmek hakkı, un hakkı, nimet hakkı, vb.

Antların son safhasında insanlar en sevdiklerini yemin esnasında söylemeye başlamışlardır: Anamın / babamın / çocu umun / ninemin / dayımın / amcamın ba ı (canı) için gibi.

Galiba insanlar dinlerle tanıştıktan sonra, yeminlerine de onlarla ilgili kavramları girdirmişlerdir: Allah'a ant olsun, Allah'ın hakkı için, Hazreti Ali hakkı için, ant içerim mam Hüseyin'e gibi (Ne meler 1985: 22-23).

Türkiye'de folklorun bu dahı üzerinde Abdulkadir İnan (1991: 317-318), Cahit Öztelli (1959: 1938-1940), Orhan Şaik Gökyay (1973: CCCXI), Bahaettin Ögel (1988: 266) dışında Nerin Köse (1991:169-182) ve Gönül Özdemir (2003: 72)'in çalışmaları gözden kaçmamaktadır. Yukarıda adlarını saydığımız araştırmacıların çalışmalarını tamamlayacağı düşüncesiyle biz de bu makaleyi ele aldık.

Hiç şüphesiz günlük hayatımızda kullandığımız bu yemin terimleri, günlük hayatın birer artığı diyebileceğimiz destan, masal ve hikâyelere de geçmiştir. Doğu Türklerinin pek çok destanında (Manas, Alpamı , Koblandı Batır, Kambar Batır, Bayan Suluv Kozı Körpe , vb.) gördüğümüz bu antlar Batı Türkleri dediğimiz Azerbaycan ve Türkiye'de anlatılmakta olan hikâyelere nasıl yansımıştır.

Hiç şüphesiz bu coğrafyada bugün de bazıları sözlü kaynaklarda da anlatılan hikâyelerin başında Dede Korkut Hikâyeleri gelmektedir. Hikâyelerin teşekkül tarihi olarak kabul ettiğimiz dokuz ve on birinci yüzyıllar ile; yazıya geçiriliş tarihi arasında da büyük farklar vardır. Aynı husus destanın coğrafyası için de geçerlidir. Bir giriş ve on iki hikâyeden ibaret olan Dede Korkut Hikâyeleri'nin değişik yerlerinde doğrudan veya dolaylı olarak ant töreni ile karşılaşmaktayız.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde karşılaştığımız ilk ant günümüz folklorunda da devam etmekte olan beşik kertmesi âdetidir. Bilindiği gibi Kam Pürenün O lı Bamsı Beyrek Boyı'nda Bay Püre beyin oğlu, Bay Piçen beyin kızı olursa bunlar beşik kertmesi olacaklardır. Bu hikâyede dikkat çekici bir husus da çocuk sahibi olamayan aileler daha önceki geleneklerin dışına çıkarak duaya yönelmişlerdir. Ayrıca beşik kertmesi ile Dîvânü Lûgat'it Türk'teki "kertü" kelimesi arasında da böylece bağ kurmuş oluyoruz. Bugün Toroslu Türkmenlerin "değişik", Şavaklı Türkmenlerin "hab" adını verdikleri gelenekte de süt değişiminde ağaç çubuğa kertik (çentik) atılmaktadır.

"Kalın O ız bigleri yüz göge tutdılar, el kaldurup dua eylediler, Allah Taala sana bir o ul virsün didiler. Ol zamanda biglerün alkı ı alkı karkı ı karkı idi, dualara müstecâp olur idi. Bay Piçen Big dahı yirinden öri turdı, aydur:

"Bigler menüm dahı hakkıma bir dua eylen, Allah Taala mana da bir kız vire didi. Kalın O uz bigleri el kaldurdılar dua eylediler, Allah Taala sana da bir kız vire didiler.

Bay Piçen Big aydur:

"Bigler Allah Taala mana bir kız virecek olur ise, siz tanık olun, menüm kizum Bay Püre Big o lına bi ik kertme yavuklu olsun." didi. (Ergin 1958: 117).

Aynı hikâyenin başka bir yerinde doğrudan bir yemin kavramıyla karşılaşmıyoruz. Ancak Beyrek, eğer istekleri yerine getirilmezse âdeta yapacaklarının bir haberini verir gibidir.

Beyrek aydur:

Mere sası dinlü kafir

Menim a zıma söğüp durur idün doyamadum

Kara tonuz etinden yahnı yidürdün doyamadum

Tanrı mana yol virdi gider oldum
mere kafir

Otuz dokuz yigidim amanatı mere
kafir

Birin eksük bulsam yirine yüzün öldüreyim

Otuz tokuz yigidüm amanatı mere
kafir (Ergin 1958:136).

Kılıca doğranmak, ok gibi sancılmak, yer gibi kertilmek, gök gibi savrulmak şeklinde karşımıza çıkan bu ant şekli Dede Korkut Hikâyeleri'nin değişik yerlerinde geçmektedir. Örnek olması açısından aşağıya alıyoruz:

Beyrek and içdi:

Kılıcuma togranayın ohuma sançıl-
layın, yir gibi kertileyin toprak gibi savrı-
layın, sa lık ile varaçak olur isem o uza,
gelüp seni halallı a almaz isem." didi.

Kız dahı urgan getirüp Beyre i hi-
sardan a a a salındurdu (Ergin 1958:
135-136).

Benzer bir ant Kanglı Koca Oğlu
Kan Turalı Boyı'nda da geçmektedir.

"O uz yigidünün öykeni kabardı, kı-
lıcın çıkardı yiri çaldı kertdi ayıtdı kim:

"Yir kibi kertileyin, toprak kibi sav-
rılrayın, kılıcuma togranayın, ohuma
sançılrayım, o lum to masun, to ar ise
on güne varmasun, big babamun kadın
anamun yüzün görmedin bu gerde e girer
isem." didi (Ergin 1958: 193).

Aynı andın benzerini U ın Koca
O lı Segrek Boyı'nda ağabeyi tutsak olan
Egrek içmektedir.

"Mere kavat kızı men kılıcuma to -
ranayım, ohuma sançılrayım, o lum to -
masun, to ar ise on ya ina varmasun,
a amun yüzün görmeyinçe, ölmi ise ka-
nın almayınça bu gerde e girer isem."
didi. (Ergin 1958: 228).

Kam Pürenün O lı Bamsı Beyrek
Boyu'ndaki, bazı antlar manzumdur.
Bunlardan ikisi "and içmişem (içeyim)"
şeklinde başlarken, diğeri "mere sası

dinlü kâfir" şeklinde karşımıza çıkmak-
tadır. Bu antlardan üçünü de Bamsı Bey-
rek içmiştir. Ancak ilk ikisinde Beyrek'in;
üçüncüsünde ise, "Delü Ozan"ın adı
geçmektedir. Bilindiği gibi "Delü Ozan"
da Bamsı Beyrek'in ta kendisidir. Son
parçada ise ant kelimesi geçmemesine
karşılık metnin tamamı okunduğunda
konumuzu ilgilendirdiği görülecektir.

Beyrek kopuz çaldı soyladı, görelüm
hanum ne soyladı:

Aydur:

And içmi em kısır kısra a bindü-
güm yok

Binübeni kazavata vardu um yok

Öküz ardında sarvanlar sana ba-

kar

Buldur buldur gözlerinün ya ı akar

Sen anlarun yanına vargil

Muradını anlar virür bellü bilgil

Senün ile menüm i üm yok

Ere varan kız kalka

Kol saluban oynaya

Men kopuz çalam (Ergin1958:146).

.....

Delü ozan aydur:

And içeyim bu kez bo az kısra a
bindü üm yok

Binübeni kazavata vardu um yok

vünüz ardı dereçük de ül-mi-y-idi

tünüz adı Barak de ül-mi-y-idi

Senün adun kırk oyna lu Bo azca

Fatma de ül-mi-y-idi (Ergin 1958: 147).

.....

Mere sası dinlü kâfir

Menüm a zuma sögüp- durur- idün
doyamadum

Kara tonuz etinden yahni yidürdün
doyamadum

Tanrı mana yol virdi gider oldum
mere kâfir

Otuz dokuz yi idüm amanatı mere
kâfir

Birin eksük bulsam yirine on öldü-
reyim

Onın eksük bulsam yirine yüzün öldüreyim mere kâfir

Otuz dokuz yigidüm amanatı mere kâfir (Ergin 1958: 136-137).

Salur Kazan Tutsak Olup O lı Urız Çıkardı u Boy'daki yemin nesir şeklinde olup, artık İslamiyet'in tesirini iyice gösterdiği bir devrede olduğu gözden kaçmamaktadır "vallah billah!" ifadesinin kullanılması da bu görüşümüzü kuvvetlendiren unsurlar arasındadır.

Tekür aydur:

"Kazan Big üzerimüze ya ı geldi, bu ya ıyı üzerimüzden ayırur isen seni koyu virelüm - didiler-

Hem haraca muti olalum, sen dahı and iç- kim bu bizüm ile ya ılı a gelme-yesin." didiler.

Kazan aydur:

"Vallah billah to rı yolu görür iken e ri yoldan gelmeyelüm." didi. Kâfirler Kazan eyü and içdi diyü sevindiler. Tekür çerisin div ürüp meydana geldi." (Ergin 1958:240).

ç O uza Ta O uz Âsi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, tıpkı bir önceki hikâyede olduğu gibi "vallah billah" ifadesi kullanılmaktadır:

Aruz aydur:

"Mere herze merze söyleme, kanuna susanma gel and iç." didi.

Beyrek aydur:

"Vallah men Kazan u runa ba um komı am, Kazan'dan dönmezem, gerek ise yüz para eyle." didi. (Ergin 1958: 248).

Yine son hikâyenin ilerleyen sayfalarında "Vallah billah" ifadesinin yanısıra "Mushafa el basma" şeklinde bir yeminle de karşılaşmaktayız:

Ayıdunuz:

"Namerd Aruz tayından adam geldi, Beyre i istemi , ol dahı varmı , hep Ta O uz bigleri yı nak olmu , bilmedük yime içme arasında mushaf getürdiler,

Kazana biz asi olduk, and içdük, gel sen dahı and iç." didiler. çmedi,

"Men Kazan'dan dönmezem." didi, namerd tayın kakıdı Beyregi kılıçladı, kara kana bula dı bunlu oldu, yarın kıyamet gününde menüm elüm Kazan hanun yakasında olsun, menüm kanum Aruza kor ise." didi (Ergin 1958: 249).

Aynı hikâyede olay tekrar edilerek "Mushafa el basma"dan bahsedilmektedir.

Kazan'un elin öpdiler:

"Sen sa ol Beyrek öldi -didiler- Namerd tayın al eylemi , okıyuban bizi aldılar, varduk, Ta O uz bigleri size asi olmu lar, bilmedük, mushaf getürdiler, biz Kazan'a asi olduk, sen dahı bize muti ol -didiler- , and içdiler, Beyrek etmegün basmadı, anlara muti olmadı, tayın namerd Aruz kakıdı, beyre i oturdu ı yirde kılıçladı. (Ergin 1958: 249).

U ın Koca O lı Segrek Boyı'nda Eğrek agabeyinin başı için ant içmektedir:

O lan aydur:

"Mere kavat kızı a am ba ina and içmi em dönmegüm yoh." didi.

Kız aydur:

"Kademi kutsuz gelin diyiince udsuz gelin disünler, kayın atama kayın ana- ma aydayım." didi (Ergin 1958: 229).

Duha Koca O lı Delü Dumrul Boyı'nda, yer ve gök, Tanrı şahit gösterilerek ant içilmektedir:

"Ar tanı olsun, kürsi tanı olsun

Yir tanı olsun gök tanı olsun

Kadir Tanrı tanı olsun

Menüm canum senün canuna kurban olsun" didi (Ergin 1958: 183).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin tek ikiyüzlüsü Yalancıoğlu Yaltacuk'tur. Bamsı Beyrek tutsak olduktan sonra Banu Çiçek'in ailesi onu on altı yıl bekler. Ancak bu zaman içerisinde Beyrek'in ölü veya dirisinden bir haber alınamaz. Bunun üzerine Banu Çiçek'in erkek

kardeşi Deli Karçar Beyrek'in ölü veya diri haberini getireni ödüllendireceğini söyler. Ödül de kız kardeşi Banu Çiçek'le haber getiren delikanlın evlendirilmesidir. Bunu duyan Yalancıoğlu Yaltacuk Beyrek'in kaftanını bir kana sürerek Beyrek'in ölüm haberini getirir. Ardından da Banu Çiçek'in Yalancıoğlu Yaltacuk ile düğünü başlar. Düğünün otuz dokuzuncu günü gelen Deli Ozan kıyafetindeki Bamsı Beyrek kimliğini açıklayınca Yalancıoğlu Yaltacuk, Tana Sazı'na kaçır. Sonrası mı, bu kısmı Dede Korkut Hikâyeleri'nden verelim:

"Yalançı o lu Yaltacuk bunı i itdi, Beyre ün korkısından kaçdı özünü Tana Sazına saldı. Beyrek ardına dü di, kova kova saza dü ürdi.

Beyrek aydur:

"Mere od getürün."

Getürdiler, sazi oda urdılar. Yaltacuk gördü kim yanar, sazdan çıkıdı Beyre ün aya ına dü di, kılıç altından kiçdi, Beyrek dahı suçından kiçdi."(Ergin 1958: 151).

Son iki satırda anlatılan kılıcın altından geçme motifi Dede Korkut Hikâyeleri'nde karşılaştığımız bir başka ant şeklidir. Bu ant şekli Dede Korkut Hikâyeleri'nden bu yana, yani yaklaşık dört yüz yıldan beri var olan bir yemindir. Ancak kılıç altı etmek bazen değiştirilip "göynekten geçirme", "yelekten geçirme", "koltuk altından geçirme" şekliye değişime uğramıştır. Bu ant şekli hiç şüphesiz halk anlatımları dediğimiz masal ve halk hikâyesi metinlerine de yansımıştır.

Hazar Denizi'nin doğusunda Alpamı , Alıp Mana , Alpamıska gibi adlarla bilinen ve sözlü kaynaklarda canlı bir şekilde anlatılan Bamsı Beyrek hikâyesinin Osmaniye varyantında "Bay Börek'in evine misafir olduğu koca karıyla sohbeti esnasında da bir ant örneği

ile karşılaşmaktayız.

Yalınız o zaman âdetimi :

"Bir köyne al gel de, seni eyinden geçiriyim, köyneenin içinden, öyleymi i te, neyse seni evlatlık ediniyim." dedi.

"Olur ebe." dedi.

Hemen gitti, efendim çar ıdan Bay Börek yiyecekler aldı. Garıya da giyecekler aldı. Efendime söyliyem bir de köyne alı iysinden. Efendime söyliyem bu köynekten garı Bay Böreki dokuz sefer geçirdi . Ve o lu oldu. O zaman âdet öyleymi , dokuz sefer geçirdi.(Kaybal 1999:117).

Pertev Naili Boratav tarafından derlenen ve Zaman Zaman çinde adlı masal kitabında gömlekten geçirerek evlat edinme motifiyle karşılaşılıyor.

"Git eve, hanıma söyle, bu o lanı gömle inden geçirsin . Ben evlat ettim, o da etsin." (Boratav 1958: 202).

Osmaniye ve çevresindeki düğün âdetlerinde de gelin ve kaynana arasında bu ant şekliyle karşılaşmaktayız.

"Bu ne eli tablodan sonra gelinin koltu una girilerek damatla birlikte içeriye götürülür. Ancak, gelinin kapı e inden geçmesi pek kolay olmaz. Burada yine eski Türk kültürüne ba lı birtakım pratikler uygulanır. E ikte, gelin kaynananın koltu unun altından geçirilir . Kaynananın sözünden çıkmasını veya evde söz sahibinin kaynanana oldu u hatırlansın diye. Bu hareket, aynı zamanda Türk gelene inde evlat edinme eklidir. Gelin de kaynananın bir evladı olmu tur." (Kalafat 1995: 102; Şimşek 2003: 150).

"Köyneyinden keçirmek" aslında o kişiyi evlatlığa kabul etmek anlamındadır. Tıpkı araya kılıç konulduğu zaman, ikilinin ilişkisinde birbirlerine karşı kötü bir düşünce içerisinde olmaması "köynekten geçirme"de de aynıdır.

"Köynekten geçirmenin" değişik bir

şekli olan kılıç altından geçirme Türk dünyasının tamamında bilinen Köro lu destanının Azerbaycan anlatmasında karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu'nun "Deli Hesen Kolu"nda karşımıza çıkan bu metni vererek yazımıza devam etmek istiyoruz:

"Men ehd eleme dim ki, her kim meni bassa, onunla dost, garda ollam. Ölene geder onun yanında galam. ndi sen meni basdın, ancag öldürürsen, eh-dime çatabilmirem."

Deli Hesen'in bu sözü Köro lu'nu sevindirdi. Aya a galhdı, Deli Hesen'in golundan yapı ıb galdırdı, elini üç defe onun dalına vurdu.

Deli Hesen onun gışcışn altından keçdi, ölenecen ona garda olub, gullu unda durma a and içdi. Ondan sonra üzünü Köro lu'ya tutub dedi:

"Goç Köro lu, düz yeddi ildir ki, men bu yoların a asıyam. ndiye geder hele bir adam benim gaba ima çöp salabilmeyib."(Tehmasıb 1975: 21).

Anadolu sahası Köro lu destanının Maraş rivayetinde de gömlekten geçirme ile karşılaşmaktayız.

"Ayvaz'ı gören Benli Döne'nin akli ba indan gider. Kendi kendine acaba Köro lu beni bunamı kaçırdı diye dü ünür. Döneyi gören Ayvaz da aynı eyi dü ünür.

kisinin içinden geçen dü ünceleri sezmi bulunan Köro lu:

"Döne gömle ini çıkar..."

Döne, gömle ini çıkararak Köro lu'na verir. Köro lu bu gömle i Ayvaz'ın üzerine atar.

"Yi idin giyece i don, anasının gömle idir."

Köro lu'nun böyle yapmasıyla Döne'nin, Ayvaz'ın anası oldu unu ve Ayvaz'ın da Döne'ye ananın evladı davranmasını bildirmiş olur." (Arsunar 1963:116).

Benzer bir metin Osmaniye'nin Düziçi ilçesinde, Çukurovalı Mustafa Köse'den yapılan bir derlemede karşımıza çıkmaktadır:

Beriden yakla ınca, topal dev de yekindi:

"Aman begim!"

"Ne var?"

"Allah a kına beni azatla, irelide ben sana gere olurum, beni öldürme" dedi.

Ulan Allah a kına deyince Gözel Ahmet acıdı:

"Öyle ise topal u gılcı görüyon mu?" dedi.

"Görüyon a a" dedi.

•Bunun altından yedi sefer geçeceksin; gan garda ş olacaak seniyyen.Ž

"Vallahi a a, on yedi sefer gene geçerim" dedi.

Tabî geçer can gorkusu bu...

Gözel Ahmet gılcı uzattı.

Gözel Ahmet önde topal dev arkada, saraya gadar geldiler. Hırızmalı bunnarı kar ıladı. Atı ahıra, Gözel Ahmet'i misafirhaniye çıkardı" (Görkem 2000:171).

Azerbaycan ve Anadolu halk hikâyeleri arasında bilinen bu antlaşma şekli deyim ve uygulama biçimiyle Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinde de yakın zamana kadar yaşama imkânı bulan bir âdetmiş. Nitekim, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Kazım Karabörk, annesi Elif Karabörk'ten dinlediği bir hikâyeyi bize şöyle anlatmaktadır: "Osmaniye ili Kadirli ilçesinin kuzeyinden Toroslar geçer. Torosların ortasında bazı da köyleri vardır. Kösepınarı, Tahta, Çiçeklidere, Ye ilyayla gibi. Bu hikâye, Kösepınarı merkez olmak üzere o bölgede geçen bir olaya dayanır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti zayıflayıp otoritesini

kaybedince bahsetti imiz çevrede irili ufaklı bazı beyler türemi . Bu beyler, bazı arazilere sahip olmu lar, hayvan sürülerini arttırmı , çevrelerine de bazı yi itleri toplayıp silahlandırmı lar, küçük çaplı bazı birlikler kurmu lar. Günün birinde aynı çevredeki gençlerden biri, bu beylerden birine kar ı bir suç i lemi . Genci koruyanlar olmadı ndan kısa sürede yakalanıp beyin huzuruna getirilmi . Bey, gencin zavallı hâline ve gençli ine acıyıp (artık kılıç kullanılmadı ndan) mavzerini patika yolun kenarındaki yüksekçe bir kayanın üzerine do ru uzatarak:

“Seni kılıç altı ediyorum , haydi silahımın altından geç ve bir daha böyle bir hata i leme.” demi .

Affedilen genç, oradan ayrılıp gitmi ama ho lanmadı ı biri tarafından canının ba ı lanması, gururunu çok fazla rencide etmi . Tekrar bir silah almı ve aradan zaman geçmeden bir fırsatını bulup kılıç altı eden beyi öldürmü .

Böylece kılıç altı edilenlerin hepsinin beylerine ömür boyu minnettar kalmadıkları da anlaşıyor.”¹

Görüldüğü gibi kaynak şahsımız Elif Karabörk’ten yapılan bu derleme çok eski bir Türk ant geleneğinin Toroslarda yaşadığını bize gösteriyor. Kılıcın yerine tüfeğin geçmesi ise normal bir olaydır. Çünkü “delikli demir icat edildikten sonra” ok, yay, gürz ve kılıç müzelik olurken tüfek bunların yerini almıştır.

Elif Karabörk’ten yapılan bu derleme aynı coğrafyanın masal ve hikâyelerinde de görülmektedir. Mersin ilinin Bozyazı ilçesinin Kızılca köyünden Zeynel Kızılkaya’dan yirmi beş yıl önce yaptığımız bir masal derlemesinde aynı husus metnin sonunda şu şekilde geçmektedir.

“Neyse varır ya ır o lan çıkarken beraber padi ahın önüne tengidiverir, di er padi ahın isteklerini. O lan gar-

da larının biri tuvalete geçer, birisi kümese geçer, ondan sonrama bunları üç kere gılıç altından geçirirler .

Siz etdiniz ben etmeyem deyince bunları garda ları affeder. Gene cin padi ahının kızını ortanca garda ina, nem ehir güzelini padi ahın o lu, yani paralı bezirgan alır. Büyük ey de deniz güzelini alır.” (Alptekin 2002: 277).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde karşılaştığımız bir başka ant şekli araya kılıç koyarak yatmadır. Bu durum Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı’nda şöyle anlatılmaktadır:

Atdan aygır deveden bu ra koyundan koç kırdurdılar. O lanı gerdege koydılar. Kız ile ikisi bir dö e e çıktılar. O lan kılıç altı çkardş, kşz ile kendü arasına bıraktı.

Kız aydur:

“Kılıcun gider yi it, murad vir murad al, sarılalum.” didi.

O lan aydur:

“Mere kavat kızı men kılıcuma to ranayım, ohuma sançılayım, o lum to masun, to ar ise on ya ina varmasun, a amun yüzün görmeyinçe, ölmi ise kanın almayınca bu gerde e girer isem.” didi. (Ergin 1958: 228).

Daha önce de belirttiğimiz gibi burada Türk destan ve hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkan demir kültü öne çıkmaktadır. Aslında bu motif sadece Dede Korkut Hikâyeleri’ne de ait değildir. Aynı motifi Kırgız Türlerinin Manas Destanı’nda (Yıldız 1995: 258-266), Anadolu Türklerinin ah smail, Kirman ah gibi hikâyelerinde de görmekteyiz.

Anadolu sahası okuyucularının bulmakta zorlanacağı Azerbaycan sahası ah smail Dastanı’ndaki konu ile ilgili metni eklemek istiyoruz:

“Kiçik garda ın meslehetine garda ları razı oldular. ah smayıl’ın Remdar peri’nin razılı ını bilib, onları el-ele tap-

ırdılar. Ah am araya geldi, gılincını siyirip kız ile öz arasına koydu, yatdı. Bir ah am bele, be ah am bele geçdi. Yeddi garda gördü ki bacılarının rengi saralı, sebebini heber aldılar. Peri garda - larının cevabında gözünün ya ını tüküp dedi:

“Aman günümün yara ı garda lar, budu bir aydı ki, meni ah smayıl'a verdiniz. Hemi e yatan vahtda gılincı sıyırıp araya goyub. Ne mene yakın gelir, ne dindedir, ne de danı dırır.” (Çolak 1994: 245-246).

Şunu da hatırlatmamızda yarar vardır. Manas Destanı'nda araya konulan ok iken diğer metinlerde, Dede Korkut Hikâyeleri'nde olduğu gibi kılıçtır.

1980 yılında Silifke'de yaptığımız derlemelerde yukarıda anlattığımız hususların benzerlerine rastlanmıştır.

“Gız:

“Tamam.” demi .

“Vadimi yerine getirdin.”

A am olmu o lanın gılıcı varmı , gız demi ki:

“Gel beraber yatalım.”

“Yok olmaz...”

O lan araya gışncšnş goymu , gız o lana demi ki:

“Heral senin dü manın var.”

“Yok öyle bir ey.”

“Beni kime götürceksin?”

“Seni abime götürce im.”

“Yok sen gılıcı ortaya koydu una göre, senin dü manın var.” (Alptekin 2002: 428).

ah smail Hikâyesi'nin masallaşmış şeklini anlatan Silifkeli, Fatma Gülizar Erol da “kılıçaltı etmek” deyimi yerine araya kılıç koyarak yatma motifini anlatmasında değerlendirmiştir.

“O lan getmi a bisigile, a bileri devlerle devamlı harb edermi . Harb etmi ler, devleri öldürmü ler, yenmi ler. ah smail'i gızın garda ları evlerine

götürmü ler, yedirmi ler içirmi ler daha sonra da demi ler ki:

“Garda larımızla evlen sen garda ımızı al.” demi ler. Bir odaya yatak edivermi ler kız ile ikisine bir yatak, bir tek yatak. O lan gış ile arasına gışçş goymu yatmı . (Alptekin 2002: 447).

Ülkü Önal tarafından Artvin ilinin Ardanuç ilçesinde derlenen bir masalda da araya kılıç koyarak yatma yemin şeklini görüyoruz:

“Kızla o lan aynı odaya girmi ler. O lan, kşzla arasına kşlşç koyarak yatmı ” (Önal 2001: 48).

Bilge Seyidoğlu tarafından kırk yıl önce Erzurum'da derlenen ve artık masallaşmış olan Bey Böyrek hikâyesinde araya kılıç koyarak yatma motifiyle karşılaşmaktayız.

Bey Böyrek:

“Ben padi ah o luyum burada dü ün yapmak istemiyorum. Babamın görkümü görmesini isterim” der. Gece yattıklarş zaman aralarına kşlşçšnş koyar. Sabah olunca kız babasına aralarında geçenleri anlatır. Babasından yardım ister. (Seyidoğlu 1999: 71).

Kıbrıslı meslektaşımız Mustafa Gökçeoğlu tarafından hazırlanan ve yayınlanma aşamasından olan Kıbrıs Türk Halkbilimi Masal Co rafyamız I adlı eserdeki “He Babam De Babam” metinde de araya kılıç koyarak yatma motifiyle karşılaşmaktayız.

“Delikanlı ormanda yalnız ba ına ya amaya karar vermı . Çıkmı da ın en yüksek yerine. Araplarına bir saray yaptırmı . Bir sabah yanında bir kızla uyanmı . Çok güzelmi kız. Bakanlarının gözlerinin nuru gidermi . çlerini titreme tutarmı . Almş kşlşçšnş, kşzla arasına koymu .” (Gökçeoğlu 2004: 262).

Bunların dışında masalarda karşılaştığımız yemin şekli anlatıcının ağzından verilen ifadelerdir. Örnek olması

açısından Bilge Seyidoğlu'nun Erzurum Halk Masalları adlı eserinde tespit ettiğimiz bazı antları aşağıya alıyoruz:

"Padi ah kızı, sen beni seviyorsan kafesi aç ben de gidip dola ayım."

"Gelmezsin" der.

"Gelece im" diye yemin eder. (Seyidoğlu 1999: 113).

"Kimseye söylemeyece ine dair yemin eder" (Seyidoğlu 1999: 201).

"Yanıdakiler de can korkusuyla yemin ederler ki: ehzadem sa olsun, seni çadırına kimse girmedim" (Seyidoğlu 1999: 255).

Anlaşıldığına göre; "kılıçaltı etmek", Türkler arasında çok eskiden beri kullanılan ve bir çeşit affetme, bağışlama geleneğini ifade eden bir deyim olarak yaşamaktadır. Savaş aracı olarak kılıcın kullanıldığı devirlerde; yetki, otorite ve çevresindeki savaşçıların fazlalığı bakımından güçlü olan bir şahıs, kendisine veya maiyetindekilere karşı suç işleyen birini affetmek istediğinde kılıcını düz olarak yüksekçe bir yere uzatır ve suçluyu bu kılıcın altından geçirirmiş. Bu davranışıyla o zavallının canını bağışlandığını herkese gösterirmiş. Genel olarak bağışlanan şahıs da kendisini bağışlayan güçlü kişiye ömür boyu minnet duyar, saygıda kusur etmezmiş.

Araya kılıç koyarak yatma günlük hayatımızı o kadar yakından etkilemiştir ki, zaman zaman Türk filmlerinde de işlenmiştir. Arı Da ı Efsanesi adlı filmde Ahmet ile Gülbahar; Köro lu filminde Köroğlu ile Gülizar nikâhlı olmadıkları için gurbette uykuları geldiğinde aralarına kılıç koyarak yatarlar. (Yangın/Aslanoğlu 2004: 177).

Abdulkadir İnan, Makaleler ve n-celemeler adlı kitabında andı altı başlık (kan, silah, karşılıklı hediye alıp verme, bir nesneyi kertme, ayı kafası ve derisi, tırnak yalama) altında incelemiştir. Bun-

lardan ayı kafası, ayı derisi, tırnak yalama, karşılıklı hediye alıp verme Doğu Türklerine ait bir ant şeklindedir. Silah ve bir nesneyi kertme ise hem Doğu hem de Batı Türklerinde görölen bir âdettir. Bu geleneklerin destan ve hikâyelere yansımaları ise daha çok demir kültüne bağlı olarak yansımıştır. Araya kılıç koyarak yatma on beşinci yüzyılın sonu ile on altıncı yüzyılın başında yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Hikâyeleri'nden sonra ortaya çıkmaya başlayan ah s-mail, Bey Böyrek, Kirman ah gibi hikâyelerde görölmeye başlanmıştır. Bamsı Beyrek hikâyesinde ise "kılıç altı etmenin" değişik bir şekliyle (köynekten geçirme) karşılaşmaktayız. Orhan şaik Gökyay'dan öğrendiğimize göre "Fatih Sultan Mehmed'in Galata ahalisine verdiği ahitnamedeki yemin formölü içinde, üzerine yemin ettiği unsurlar arasında "kuşandığım kılıç hakkıyçün" de denilmektedir (Gökyay 1973: CCCXI). Yine, Cahit Öztelli'nin bir yazısından öğrendiğimize göre başka bir ant şekli "değnek atlama" veya "öven atlama"dır (Öztelli 1959: 1938-1940).

Türk destan ve hikâyelerindeki evlilikle de çok yakın bir münasebeti olan bu unsurların dışında epope karşılığı olarak bildiğimiz şiirlerde de ant örnekleri vardır. Örnek olması açısından M. H. Tehmasıb'ın hazırladığı Koro lu Dastanı'nda tespit ettiğimiz bir şiirle yazımızı tamamlamak istiyoruz.

Gel sene söyleyim ay Deli Hesem
And içmişem bugün döyüş olmasın
Yohsa aslan kimi cuşa gelere
And içmi em bugün döyü olmasın
Merd igidler muhannetden seçilsin
Garı düşmen derelere tökülsün
Bizim aramızda munsif tapılsın
And içmi em bugün döyü olmasın

Çekerem gılcıncı, keserem yolu
Menem igidlerde bir deli, dolu
Hele coşmayıbdır bu goç Koroğlu
And içmi em bugün döyü olma-
sşn. (Tehmasıb 1975:18-19).

Görüldüğü gibi bugün daha çok sözlü kaynaklarda yaşayan ve günlük hayatımızın vazgeçilmezleri arasında olan ant (yemin) örnekleri, geçmişten günümüze anlatılan destan, halk hikâyesi, masal metinleri arasında da görülmektedir. Destan ve halk hikâyesi metnindeki antlar daha çok hikâyelerin birinci derecedeki kahramanları arasında geçmektedir. Sözü edilen metinlerdeki antlardan bazıları uygulanabilme özellikleri (kılıçaltı etmek, köyekten geçirmek, vb.) de göstermektedir. Ayrıca antlar sadece destan, masal, halk hikâyesi metinleri arasında değil aynı zamanda beyaz perdede de (Koroğlu, Ağrı Dağı) uygulanabilme özelliği bulmaktadır.

Hiç şüphesiz üzerinde durduğumuz metinlerin dışında da ant örnekleri vardır. Bilhassa Hazar Denizi'nin doğusundaki metinlerde bu türün örneklerinin varlığını yakından bilmekteyiz. Temenimiz bilimin sürekliliğinden yararlanarak, Abdulkadir İnan, Orhan Şaik Gökay, Cahit Öztelli, Nerin Köse ve Gönül Özdemir'in konu ile ilgili çalışmalarına yeni ekler yapmaktır.

NOTLAR

1 *Kâzım Karabörk'ten yapılan derleme. Sayın Karabörk bu bilgileri annesi Elif Karabörk (1915-1991)'ten 1980 yılında Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinin Kösepinarı köyünde dinlemiştir. Bilgileri veren Kâzım Karabörk ise 1947 yılında Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinde doğmuştur. Yüksek okul mezunu olan Karabörk, eski ve yeni yazıyı bilmekte olup hâlen Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

KAYNAKLAR

Alptekin, Ali Berat (2002), Ta eli Masalları, Ankara.

- Arsunar, Ferruh (1963), Koro lu, Ankara.
Atalay, Besim (1985), Dîvânü Lûgat'it Türk Tercümesi, Ankara.
Boratav, Pertev Naili (1958), Zaman Zaman çinde, İstanbul.
Çolak, Faruk (1994), ah smail Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Ara tırma, Kayseri. (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi).
Danışman, Zuhuri (1970), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul.
Ergin, Muharrem (1958), Dede Korkut Kitabı, Ankara.
Gökçeoğlu, Mustafa (2004), Kıbrıs Türk Halkbilimi Masal Co rafyamız I, Kıbrıs. (Çalışma henüz yayımlanmamıştır).
Gökay, Orhan Şaik (1973), Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul.
Görkem, İsmail (2000), Halk Hikâyeleri Ara tırmaları/Çukurovalı Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı, Ankara.
İnan, Abdulkadir (1991), Makaleler ve ncelemeler, Ankara.
Kalafat, Yaşar (1995), Do u Anadolu'da Eski Türk nançlarının zleri, Ankara.
Kar ıla tırmalı Türk Lehçeleri Sözlü ü I (1991), Ankara.
Kaybal, Duygu (1999), Adana ve Osmaniye lilerinden Halk Edebiyatı Örnekleri, Konya. (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayımlanmamış lisans tezi).
Köse, Nerin (1991), "Türk Halk Hikâyelerinde And", Türk Dili ve Edebiyatı Ara tırmaları Dergisi VI, İzmir.
Ne meler, nançlar, Alğı lar (1985) Bakü.
Ögel, Bahaeddin (1988), Türk Kültürünün Geli me Ça ları, İstanbul.
Önal, Ülkü (2002), Ardanuç Masallarından Derlemeler, Ankara.
Özdemir, Gönül (2003), "Türk Mitolojisinde Yemin-Ant Müessesesi," Millî Folklor, (59).
Öztelli, Cahit (Temmuz 1959), "Türklerde And-Yemin", Türk Folklor Ara tırmaları , 5 (120).
Seyidoğlu, Bilge (1999), Erzurum Masalları, İstanbul.
Şimşek, Esmâ (2003/2), "Kadirli ve Sumbas (Osmaniye)'ta Evlenme Âdetleri", Folklor/Edebiyat, (34).
Tehmasıb, M. H. (1975), Koro lu Dastanı, Bakü.
Türkçe Sözlük I (1998), Ankara, Türk Dil Kurumu.
Aslanoğlu (Yangın), Birgül (2004), Kırk Bir Türk Filminde Folklorik Unsurlar, Konya. (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
Yıldız, Naciye (1995), Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İgili Tespit ve Tahliller, Ankara.